

Manjinski jezici u Evropi i instrumenti njihove promocije i zaštite

Igor Lakić

Univerzitet Crne Gore, Filološki fakultet

Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima predstavlja međunarodno obavezujući instrument kojim države pružaju regionalnim ili manjinskim jezicima opštu zaštitu u smislu njihovog prepoznavanja kao izraza kulturnog bogatstva država, njihove promocije i podsticanja njihove upotrebe i u javnoj i u privatnoj sferi, kao i u govoru i pisanju, njihovo učenje itd. Države takođe odlučuju kojim regionalnim ili manjinskim jezicima pružaju detaljniju zaštitu u oblasti obrazovanja, medija, administracije, pravosudnog sistema, kulture, ekonomskog i socijalnog života i prekogranične saradnje. Rad se bavi i nekim novim tendencijama koje su se pojavile u periodu od kada je Povelja usvojena (1992. godine), poput novih tehnologija i medija (Internet, društvene mreže), promijenjenih društvenih okolnosti, kao i činjenice da je Povelju do sada ratifikovalo tek dvadeset pet država.

Ključne riječi: manjinski jezici, regionalni jezici, Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima, Savjet Evrope

The European Charter for Regional or Minority Languages is an internationally binding instrument used by the states to provide regional or minority languages a general protection in terms of their recognition as an expression of the cultural wealth of states, their promotion and encouragement of their use in public and private sphere, as well as in speech and writing, their learning etc. States also decide which regional or minority languages will be given detailed protection in the fields of education, media, administration, judiciary, culture, economic and social life as well as transfrontier cooperation. The paper also deals with some new trends that have occurred since the Charter was adopted (1992), such as new technologies and media (Internet, social networks), changed social circumstances, as well as the fact that the Charter has been ratified by only twenty-five states so far.

Keywords: minority languages, regional languages, European Charter for Regional or Minority Language, Council of Europe

1. Uvod

Svaka evropska država ima regionalne ili manjinske jezike. Pod regionalnim ili manjinskim jezicima podrazumijevaju se jezici koje govore autohtone grupe u određenoj državi, a koji su različiti od većinskog ili službenog jezika u toj državi. Neki od ovih jezika imaju po par stotina govornika, ili manje i prijeti im izumiranje. Međutim, i oni sa mnogo većim brojem govornika često se nalaze u vrlo nepovoljnom položaju u odnosu na službene jezike, pa je njihovo očuvanje često suočeno sa nedovoljnim aktivnostima država na njihovu zaštitu ili njihovom značajnom zanemarivanju.

Međunarodni instrument kojim se štite manjinski i regionalni jezici jeste Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima Savjeta Evrope. Povelju je usvojio Komitet Ministara Savjeta Evrope u Strazburu 25. juna 1992. godine, a stupila je na snagu 1. marta 1998. godine, nakon što ju je ratifikovalo pet država. Do danas je ostala jedini instrument u svijetu kojim se štite regionalni ili manjinski jezici.

Treba napomenuti da zaštitu nacionalnih manjina obezbjeđuje i Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina, koja je usvojena 1. februara 1995, a stupila na snagu 1. februara 1998. godine. Međutim, Okvirna konvencija pruža opštu zaštitu nacionalnih manjina, odnosno zaštitu u svim oblastima ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života, kao i očuvanje neophodnih elemenata identiteta manjina - vjere, jezika, tradicije i kulturnog naslijeđa. Konvencija istovremeno traži od država da štiti nacionalne manjine od asimilacije i podstiču duh tolerancije i međukulturnog dijaloga. Kao što se može vidjeti, Okvirna konvencija u okviru zaštite nacionalnih manjina pruža i zaštitu jezičkih prava. S druge strane Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima usmjerena je isključivo na zaštitu manjinskih jezika, ali ne i direktno na zaštitu manjina. Moglo bi se reći da je iz ugla Povelje zaštita manjina indirektna, kroz pozitivnu zaštitu njihovih jezika u raznim sferama, o čemu će biti riječi u ovom radu. Drugim riječima, Okvirna konvencija (članovi 9 – 18) poziva se na ista prava nacionalnih manjina koja se u Povelji garantuju kroz zaštitu manjinskih jezika, s tim što su u Povelji ta prava, odnosno obaveze koje država na sebe preuzima u zaštiti tih prava, mnogo detaljnije razrađena i vrlo konkretna, na način na koji je ispunjenje svake preuzete obaveze moguće jasno pratiti. Na ovaj način, Okvirna konvencija i Povelja predstavljaju dva međunarodna instrumenta koji se međusobno nadopunju.

U ovom radu riječ će biti o Evropskoj povelji o regionalnim ili manjinskim jezicima, kroz prizmu njenih postulata, odnosno konkretne zaštite regionalnih ili manjinskih jezika.

2. O Povelji

Cilj Povelje je da štiti regionalne ili manjinske jezike kao »ugroženi aspekt evropskog kulturnog nasljeđa. Iz toga razloga, ona ne sadrži samo klauzu o nediskriminaciji koja se tiče upotrebe ovih jezika već takođe obezbjeđuje mjere kojima im se pruža aktivna podrška« (Charter 2009: 5). Klauza o nediskriminaciji u skladu je i sa najstarijim međunarodnim instrumentom – Konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, mada se ova Konvencija zadržava na pravu pojedinaca da ne budu izloženi diskriminaciji, dok Povelja jezička prava, kako smo već rekli, prepoznaje i štiti detaljno.

Pored preambule, Povelja sadrži pet poglavlja. U narednom tekstu osvrnućemo se na odredbe Povelje (2009) i objasniti kako se odredbe mogu primijeniti u praksi.

U **Dijelu I – Opšte odredbe** (članovi 1 – 6) definisani su osnovni pojmovi.

Termin »regionalni« označava jezike koji se tradicionalno govore na određenom dijelu teritorije neke države i kojima može govoriti i većinsko stanovništvo. S druge strane, termin »manjinski« odnosi se na situacije kada nekim jezikom govore osobe koje nisu koncentrisane na određenoj teritoriji države ili kojega govori grupa osoba koja je, iako koncentrisana na određenom dijelu teritorije, brojčano manja od stanovništva na toj teritoriji koji govori većinskim jezikom države (Charter 2009: 7). Ova terminologija pokriva različite situacije u raznim državama. Treba napomenuti i da ova definicija ne uključuje dijalekte službenog jezika ili jezika države niti jezike migranata. Tu je vođena diskusija o četiri jezika (bosanski, crnogorski, hrvatski i srpski) koji su proizašli iz bivšeg srpsko-hrvatskog ili hrvatsko-srpskog jezika. Iako ovi jezici pripadaju istom jezičkom sistemu, čak su njihove standardne varijante dio istog dijalekta – štokavskog, njihova politička, kulturna i simbolička uloga prevagnula je u donošenju odluke Komiteta eksperata da ovi jezici budu zaštićeni u zemljama bivše Jugoslavije, ali i šire, kao izraz nacionalnog i kulturnog identiteta njihovih govornika.

Iz prethodnog pasusa jasno je da je pojam »teritorije« bitan za Povelju i on se odnosi na geografsko područje na kojem određena grupa koristi jezik u mjeri koja opravdava zaštitne i promotivne mjere koje nudi Povelja. Međutim, nisu svi jezici vezani za određeno geografsko područje u okviru jedne države, pa se koristi i pojam »neteritorijalni jezici«, koji označava one jezike koji se ne mogu vezati za određenu teritoriju države (Charter 2009: 11-12). Najčešći primjer neteritorijalnog jezika je romski, s obzirom na to da su u velikom broju država govornici romskog rasuti po različitim teritorijama država.

Treba naglasiti i to da se u članu 1 Povelje pominje »tradicionalna upotreba jezika«. Iako nije jasno precizirano što »tradicionalna upotreba« znači, odnosno koji je to vremenski period kada se neki jezik može smatrati tradicionalno prisutan u jednoj državi, praksa Komiteta eksperata je dovela do zaključka da to prisustvo podrazumijeva bar stotinu godina. Tako je komitet, razmatrajući austrijski izvještaj, zaključio da Poljaci u Austriji, koji su tražili priznanje svoga jezika kao tradicionalno prisutnog u Austriji, nisu stekli uslove za to priznanje, s obzirom da je poljski prisutan u Austriji tek nakon Drugog svjetskog rata, a da je prije toga prisustvo Poljaka u Austriji bilo samo sporadično.

Svaka država koja ratifikuje Povelju obavezuje se da Dio II Povelje primijeni na sve regionalne ili manjinske jezike na svojoj teritoriji. Država određenim jezicima može pružiti i posebnu zaštitu, pri čemu je dužna da kao obavezu preuzme trideset pet članova ili stavova iz Dijela III Povelje, uključujući barem po tri iz članova 8 i 12, kao i po jedan iz članova 9, 10, 11 i 13. Ove odredbe sadržane su u instrumentu ratifikacije. Država može naknadno odlučiti da poveća nivo zaštite nekih jezika prihvatanjem dodatnih obaveza, ali ne može sniziti nivo zaštite povlačenjem nekih od obaveza koje je preuzela ratifikacijom.

Njemačka je, zbog svoje federalne strukture, ratifikovala sedam jezika, ali su instrumenti zaštite za svaki od ovih jezika različiti od jedne federalne jedinice (lande) do druge, čime se uvažava specifičnost teritorijalne organizacije države. Slična situacija je i u Švajcarskoj, gdje su neki jezici manjinski u određenim kantonima, dok su u drugim kantonima većinski. Srbija se, međutim, odlučila da za svih deset jezika koje štiti primjenjuje iste mjere (po 43 obaveze za svaki jezik) (Popović 2024: 88). Crna Gora je, nakon proglašenja nezavisnosti, prihvatila instrument ratifikacije koji je predala prethodna država, Srbija i Crna Gora, pa je romski jezik zaštićen Dijelom III povelje, što je nerealno u crnogorskom društvenom kontekstu. Finska štiti švedski jezik, koji jeste službeni jezik zemlje, ali njime govori svega 5% stanovnika, a njegovi govornici često se žale na diskriminaciju. Sami (laponski) jezici, a ima ih devet, koji se govore u skandinavskim zemljama (Norveška, Švedska, Finska) često se formalno tretiraju kao isti jezik pod izgovorom da predstavljaju dijalekte istog jezika, iako su najčešće međusobno nerazumljivi. Društveni, ekonomski, pa i kulturni kontekst u kojem se govore ovi jezici razlikuje se od zemlje do zemlje. Slovenija je ratifikovala Povelju za hrvatski, italijanski, njemački, mađarski, srpski i romski, ali njen pravni okvir i dalje ne omogućava zaštitu hrvatskog, njemačkog i srpskog kao jezika tradicionalno prisutnih na njenoj teritoriji. Upravo je zadatak Povelje i Komiteta eksperata da zaštite ove jezike i doprinesu da se oni čuvaju, promovišu i govore u skladu sa željama i potrebama njihovih govornika.

Dio II – Ciljevi i principi (član 7) odnosi se na sve jezike koje država odluči da štiti. Naime, država se obavezuje da prizna regionalne ili manjinske jezike kao izraz kulturnog bogatstva, da poštuje geografsko područje u kojemu se ovi jezici govore kako bi se osiguralo da postojeće ili nove administrativne podjele ne sprečavaju promociju ovih jezika. Naime, ponekad se dešava da dođe do promjena teritorija opština, pri čemu država mora da nastavi da štiti jezike koje je štitila u prethodnoj administrativnoj podjeli.

Država takođe ima obavezu da promoviše regionalne ili manjinske jezike i podstiče njihovu upotrebu u govoru i pisanju, kao i u javnom i privatnom životu. Neophodno je da se u državi održavaju veze između grupa koje govore ove jezike, kao i da se podstiče uspostavljanje kulturnih veza sa drugim grupama u državi koje govore drugačije jezike.

Jedan od bitnih aspekata ovog člana jeste i obaveza države da obezbijedi odgovarajuće oblike učenja regionalnih ili manjinskih jezika na raznim nivoima obrazovanja, ali i da omogućiti da ove jezike uče i oni njeni državljani koji nisu govornici tih jezika, ukoliko to žele. Takođe se države podstiču da promovišu proučavanje i istraživanje regionalnih ili manjinskih jezika na univerzitetskom nivou. Tu postoji dosta prakse širom Evrope i često ta istraživanja omogućavaju očuvanje ovih jezika. Primjer za to može biti arapski jezik kiparskih Maronita, koji, zahvaljujući ovakvim istraživanjima, ima šansu da bude sačuvan.

Država treba da promoviše i prekograničnu saradnju sa govornicima sličnih ili istih jezika u drugim državama. Svakako, ono što je bitno je da se mora obezbijediti neopravdano isključivanje, ograničavanje ili obeshrabrivanje upotrebe ovih jezika i u tom cilju države su obavezne da promovišu jednakost govornika i među većinskim stanovništvom. Često se dešava da su govornici regionalnih ili manjinskih jezika diskriminirani, tako da su mjere promovisanja, uzajamnog razumijevanja i podizanja svijesti koje vode do tolerancije u odnosu na regionalne ili manjinske jezike od ključnog značaja. Pri tome se uzimaju u obzir želje i potreba samih govornika. Komitet u svojim izvještajima konstantno upućuje vlasti da odluke donose u komunikaciji sa govornicima.

Dio III – Mjere usmjerene na promociju upotrebe regionalnih ili manjinskih jezika u javnom životu (članovi 8 – 14) odnosi se na posebnu zaštitu jezika u više oblasti. Ovi članovi su detaljno razrađeni i predstavljaju neku vrstu »menija« sa koga države biraju one obaveze koje odgovaraju njihovoj konkretnoj situaciji

Obrazovanje (član 8), kako je definisano Poveljom, uključuje sve nivoe obrazovanja, od predškolskog do obrazovanja odraslih. Pri tome, razlikuju se dva pristupa

– obrazovanje na nekom regionalnom ili manjinskom jeziku, što znači da se dio, ili čak cijelo obrazovanje, obavlja na tom jeziku; i učenje manjinskog jezika kao posebnog predmeta. Praksa u zemljama koje su ratifikovale Povelju je različita. U nekim zemljama određeni predmeti se izučavaju na regionalnom ili manjinskom jeziku, pri čemu bi zadovoljavajući standard bio da se pola obrazovanja odvija na službenom, a pola na jeziku manjine. Međutim, takva situacija se rijetko sreće. Postoje i izuzeci, pa Albanci u Crnoj Gori ili Mađari u Srbiji mogu izabrati da se kompletna nastava odvija na njihovom jeziku. Iako ova situacija na prvi pogled izgleda u potpunosti prihvatljiva, to, s druge strane, može dovesti do situacije da učenici koji su završili školovanje na ovakav način ne ovladaju službenim ili većinskim jezikom u državi, što ih kasnije može omesti u studijama na univerzitetu ili prilikom zapošljavanja i, generalno, uklapanja u društvo. Primjetne su i situacije kada učenici koji pripadaju većinskoj jezičkoj grupi na nivou države, a žive na teritorijama gdje većinu čine govornici regionalnog ili manjinskog jezika, ne žele da uče taj jezik, čime i oni sebe u velikoj mjeri izoluju iz većinske grupe na toj teritoriji.

Na osnovu iskustava u velikom broju zemalja, primjetno je da obuka nastavnika na univerzitetskom nivou za rad u školama često nije prisutna ili nije dovoljna, čime se otežava mogućnost učenja regionalnog ili manjinskog jezika ili učenja na tom jeziku. Drugi nedostatak obrazovnih sistema je i taj što se u okviru obrazovanja malo uči o istoriji i kulturi grupa koje govore regionalnim i manjinskim jezikom, pa je česta situacija da većinsko stanovništvo nije dovoljno upućeno čak ni u postojanje manjina, koje često budu u potpunosti marginalizovane, a kamo li o njihovoj istoriji, kulturi, jeziku ili njihovom doprinosu razvoju te države. Postoje, međutim, i situacije kada govornici nekih regionalnih ili manjinskih jezika ne traže ili ne žele vidljivost u nekom društvu iz raznih istorijskih, društvenih ili drugih okolnosti. Na primjer, Tatari u Finskoj ili Romi u Njemačkoj žele da svoj jezik i kulturu njeguju unutar svoje zajednice i ne traže nikakvu vidljivost u zemljama u kojima žive, iako su lojalni građani tih država.

Sudske vlasti (član 9) je dio Povelje koji omogućava govornicima regionalnih ili manjinskih jezika da u krivičnim, građanskim ili upravnim postupcima koriste svoje jezike. Ponuđeno je više mogućnosti: da se postupci vode na regionalnom ili manjinskom jeziku i da se garantuje strankama u sporu da koriste svoj jezik, da se zahtjevi, podnesci i dokazi mogu podnijeti na regionalnom ili manjinskom jeziku i na tom jeziku dobiti odgovor i da se u postupcima mogu koristiti usluge pisanog i usmenog prevođenja ukoliko ne postoje sudije i drugo osoblje u sudovima koje govori te jezike. Praksa u Evropi je različita, ali je generalno karakteristično da je malo sudija

koji govore regionalne i manjinske jezike, a i mogućnost komuniciranja sa sudovima na svom jeziku je u velikom broju slučajeva ograničena.

Administrativne vlasti i javne službe (član 10), slično prethodnom članu, nudi opcije na osnovu kojih država omogućava korisnicima da sa lokalnim vlastima i javnim službama komuniciraju u pisanom ili usmenom obliku na svom jeziku, podnose zahtjeve na svom jeziku i dobijaju odgovore na tom istom jeziku ili da koriste usluge prevodilaca. Uz to, važni zakoni koji se odnose na manjinske grupe i njihove jezike treba da budu prevedeni na ove jezike, kao i lokalni propisi, formulari, obavještenja itd. Neke države se opredjeljuju i za mogućnost da se regionalni ili manjinski jezik koristi u raspravama u lokalnim parlamentima. Ono što regionalne i manjinske jezike čini posebno vidljivim jeste njihovo prisustvo na putokazima, javnim ustanovama ili ulicama. Ovdje je takođe različito iskustvo, od nepostojanja ove mogućnosti do ravnopravnog prisustva naziva mjesta, ulica ili institucija na službenom i regionalnom ili manjinskom jeziku. Nekada se, kao kad je u pitanju lužički srpski, nazivi na njemačkom i lužičkom srpskom nalaze napisani raznom veličinom fonta, pa lužički srpski ispada manje vidljiv, a moguće tumačenje je i da je manje bitan, u odnosu na njemački.

Mediji (član 11) predstavljaju vrlo bitan aspekt očuvanja regionalnih i manjinskih jezika. Opcije koje Povelja nudi su radio ili televizijski programi i štampani mediji kroz koje se promovišu regionalni ili manjinski jezici. Što se tiče elektronskih medija, mogućnosti su različite – od programa na ovim jezicima ili samo sadržaja na njima u okviru nekih emisija, do postojanja radio i TV stanica isključivo na regionalnim ili manjinskim jezicima. Slično je i sa štampom, gdje postoje opcije tekstova objavljenih na ovim jezicima, do kompletnih medija na ovim jezicima. Kad je u pitanju prihvatljivost ovih programa ili tekstova iz ugla Komiteta eksperata, smatra se da je redovnost jako bitna. Tako nekoliko sati programa godišnje ili mjesečno na radiju ili televiziji nije dovoljno da bi se ta obaveza smatrala ispunjenom. Više sati nedjeljno, po mogućnosti i svakodnevno prisustvo regionalnog i manjinskog jezika, prihvata se kao prihvatljivo u smislu ispunjenosti obaveza. Kad su u pitanju štampani mediji, potrebno je da sadržaji ili list na regionalnom ili manjinskom jeziku izlazi barem jednom nedjeljno, dok je redovno svakodnevno izlaženje najpoželjnije, ali nije tako često u praksi. S obzirom na potpuno drugačiji položaj medija, posebno pisanih, u današnje vrijeme, u odnosu na 1992. godinu kada je Povelja usvojena, odredbe Povelje Komitet eksperata danas primjenjuje i na internet i društvene mreže, posebno imajući u vidu da se štampana izdanja sve više gase i prelaze na portale. U današnje vrijeme, mlađi ljudi čak i ne koriste portale, već se više oslanjaju na informacije koje dobijaju na društvenim mrežama, dok starije generacije izražavaju zabrinutost zbog ukidanja štampanih izdanja.

Kulturne aktivnosti (član 12) predstavljaju dio Povelje u okviru koga Komitet eksperata nalazi veliku raznolikost – od postojanja kulturnih i folklornih društava, horova, književnih večeri, biblioteka, izdavačke aktivnosti, uključujući štampane i audio-vizuelne materijale, titlovanje, sinhronizaciju i mnoge druge aktivnosti i sve to, naravno, na regionalnim ili manjinskim jezicima.

Ekonomske i socijalne aktivnosti (član 13) omogućavaju obavljanje poslovnih i finansijskih aktivnosti na regionalnim ili manjinskim jezicima, što povlači i pisanje ugovora, tehničke dokumentacije ili uputstava na ovim jezicima. Poželjno je i da se u institucijama socijalne i zdravstvene zaštite (starački domovi, bolnice i sl.) pružaju usluge na regionalnim ili manjinskim jezicima, na kojima treba da postoje i uputstva i druge informacije.

Prekogranična saradnja (član 14) je dio Povelje koji omogućava govornicima kontakte sa govornicima istog jezika iz drugih država. Ova saradnja najčešće se obavlja na osnovu bilateralnih ugovora između država ili u okviru projekata.

Dio IV – Primjena Povelje (članovi 15 – 17) govori o načinima na koji Komitet eksperata radi. Svaka država šalje periodične izvještaje svakih pet godina, a izvještaje mogu slati i predstavnici manjina, nevladine i druge organizacije ili pojedinci. Na osnovu ovoga, Komitet obrazuje radnu grupu od četiri člana (tri eksperta, od kojih je jedan ekspert iz te države, i jedan zaposleni u Sekretarijatu Komiteta). Tokom posjete zemlji, radna grupa se sastaje sa predstavnicima manjina, njihovim organizacijama, nevladinim organizacijama, predstavnicima lokalnih ili regionalnih vlasti i, na kraju, državnim organima (ministarstvima, agencijama itd.). Na osnovu informacija dobijenih iz izvještaja i tokom posjete, radna grupa sačinjava izvještaj koji se detaljno razmatra na plenarnoj sjednici Komiteta u Strazburu. Komitet za svaki jezik daje preporuke za hitno djelovanje (o čijem sprovođenju država izvještava nakon dvije i po godine) i dalje preporuke o kojima treba izvijestiti u narednom periodičnom (petogodišnjem) izvještaju. Izvještaj koji je usvojen od strane Komiteta prvo se upućuje državi na komentare i mišljenja, a nakon toga se, sa predlogom ključnih preporuka, šalje Komitetu ministara Savjeta Evrope, koji razmatra i usvaja izvještaj i predložene preporuke.

Komitet eksperata Evropske povelje sastoji se od 25 članova, po jednog iz svake od zemalja koje su ratifikovale Povelju. Mandat u Komitetu je šest godina. Sada je moguće biti član Komiteta u dva mandata, što ranije nije bio slučaj, već je broj mandata bio neograničen. Svaka država predlaže tri kandidata, a Komitet ministara bira jednog na osnovu referenci. Članovi Komiteta eksperta nisu predstavnici svojih zemalja ili vlada u Komitetu, već djeluju u individualnom svojstvu. Rad Komiteta

obavlja se na engleskom jeziku i bez prevođenja, tako da njegovi članovi treba da imaju znanje engleskog na visokom nivou kako bi mogli da razgovaraju, pišu i vode sastanke na engleskom.

Dio V – Završne odredbe (članovi 18 – 23) definiše tehničke stvari koje nisu bitne za ovaj rad.

3. Povelja nakon više od tri decenije

Globalne i društvene okolnosti u svijetu promijenile su se od 1992. godine, kada je Povelja pisana.

Između ostalog, pojavile su se nove tehnologije, internet i društvene mreže, koje tada nije ni bilo moguće predvidjeti, bar ne u sadašnjem obliku. To je sa sobom donijelo, kao što smo vidjeli, i nove medije, koje Komitet eksperata u svom radu uzima u obzir, koristeći postojeće odredbe Povelje. Sa novim promjenama i mogućnost promocije i zaštite regionalnih i manjinskih jezika je unaprijeđena, ali se čini da se oni još nedovoljno koriste u ove svrhe. Komitet eksperata je posebnu pažnju posvetio ovim pitanjima, pa je izdat i izvještaj pod nazivom *Nove tehnologije, novi društveni mediji i Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima* (Gruffydd Jones, 2019), koja govori o promijenjenoj medijskoj slici, ali i tome kako se monitoring aktivnosti Komiteta nose sa ovim izazovima. Nove tehnologije i mediji imaju uticaj na članove 7, 11, 12 i 14. Povelje.

Bilo je inicijativa za reviziju i osavremenjavanje teksta Povelje, ali je ocijenjeno da bi to bio »isuviše rizičan poduhvat, iz jednog neočekivanog ali ubedljivog razloga – alarmantnog porasta netolerancije, nacionalizma, pa i rasizma kod većinskih naroda u mnogim evropskim zemljama« (Bugarski 2024: 79). Srećom, pored Povelje, donesena je i Okvirna konvencija, »u poslednji čas«, kako kaže Bugarski, »dok je preovlađujuća atmosfera još bila povoljna za prihvatanje ovakvih dokumenata, dok bi izgledi za njihovo izglasavanje u današnjim političkim okolnostima bili daleko manji« (Bugarski 2024: 79).

Promijenjena društvena stvarnost učinila je i regionalne i manjinske jezike s jedne strane vidljivijim, ali opet nedovoljno prisutnim u životima običnih ljudi, a s druge često zapostavljenim i diskriminisanim, pa se mnogi jezici još uvijek suočavaju sa mogućnošću izumiranja.

Ono što je karakteristično za Povelju jeste da se ona odnosni isključivo na jezike tradicionalno prisutne u jednoj državi, ali ne i na jezike migranata. Sa novom migrantskom krizom u svijetu, a naročito u Evropi, postavlja se pitanje da

li će Povelja i dalje moći da zapostavlja jezike migranata, posebno ako oni samo povećavaju broj govornika njihovog jezika u određenoj državi. Demografska situacija se brzo mijenja, migranti često ostaju u zemljama u koje su došli, što se svakako može odraziti i na primjenu Povelje. To ponovo povlači pitanje dopune Povelje (možda kroz određene anekse), koja će, prije ili kasnije, morati da uvaži novu stvarnost.

Jedan od problema u vezi sa primjenom Povelje u Evropi je i taj što je do sada nju ratifikovalo svega 25 država¹ od 47 članica Savjeta Evrope, a pokušaji da Povelju ratifikuju još neke zemlje, poput Francuske, Italije, Portugalije ili Sjeverne Makedonije ostaju još uvijek neuspješni. Rusiji je prekinuto članstvo u Savjetu Evrope zbog invazije na Ukrajinu, pa ova zemlja i ne može da ratifikuje Povelju. S druge strane, neke zemlje kao što su Albanija, Belgija, Bugarska, Grčka ili Irska nisu ni potpisale Povelju, što sve može da ima veze sa unutrašnjim političkim i društvenim prilikama u ovim državama.

S druge strane, Evropska povelja pokrenula je čitav niz lokalnih povelja, u čemu je značajnu ulogu odigrao Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Savjeta Evrope. Kako kaže Popović (2024: 94), »...svaki manjinski jezik ima jedno ili više lokalnih uporišta u kojima u poređenju s prosekom živi veći broj govornika tog jezika. U takvim opštinama lokalne politike ili praksa obezbeđuju visok standard zaštite manjinskih jezika koji prevazilazi jedinstveni nivo zaštite« kakav predviđa Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima. Tako su lokalne povelje prilagođene praksi na lokalnom nivou, a za njihovu primjenu zadužene su lokalne vlasti.

Kao primjer lokalnih povelja Popović (2024: 96) navodi Francusku, koja nije ratifikovala Evropsku povelju, ali su lokalne povelje donijele opštine u Alzasu. U Italiji se može očekivati donošenje lokalnih povelja koje bi trebalo da pripreme teren za ratifikaciju povelje od strane ove države (Popović 2024: 105). Švajcarska, koja je ratifikovala Evropsku povelju, takođe ima i lokalne povelje, a one postoje i u Srbiji, odnosno u Vojvodini, u opštinama kao što su Kanjiža i Kula, s tendencijom da se lokalne povelje usvoje u još jednom većem broju opština (Popović 2024: 108-113). Na ovaj način, Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima širi svoj uticaj na lokalni nivo, pa je moguće da će se tim putem i mnoge zemlje zainteresovati da potpišu i ratifikuju Povelju.

1 Austrija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Danska, Finska, Holandija, Hrvatska, Jermenija, Kipar, Lihtenštajn, Luksemburg, Mađarska, Njemačka, Norveška, Poljska, Rumunija, Slovačka, Slovenija, Srbija, Ujedinjeno kraljevstvo, Ukrajina, Češka, Španija, Švajcarska, Švedska.

4. Zaključak

Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima i Komitet eksperata Povelje odigrali su do sada vrlo značajnu ulogu u zaštiti regionalnih ili manjinskih jezika u Evropi. Moglo bi se reći da je uticaj Povelje neprocjenljiv i da bi neki jezici ili nestali ili izgubili veći broj govornika da nije bilo predanog rada Komiteta eksperata. Iako je usmjerena na zaštitu jezika, ona indirektno doprinosi generalnoj zaštiti manjina koje govore regionalnim i manjinskim jezicima. Gubljenje jezika je i gubljenje identiteta, i zato Povelja predstavlja jedan od najznačajnijih međunarodnih instrumenata zaštite.

Kao što sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava čini sastavni dio Evropske konvencije o ljudskim pravima, tako je i Komitet eksperata, kroz svoje izvještaje, stvorio značajnu praksu koja čini sastavni dio Povelje u smislu njene razrade i interpretacije.

Ostaje još puno rada da još više zemalja potpiše i ratifikuje Evropsku povelju, čime bi se zaštita manjinskih jezika u Evropi podigla na još veći nivo. S druge strane, lokalne povelje pružaju ohrabrenje da će se efekti Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima širiti još više na lokalni nivo i približiti konkretnim potrebama lokalnog stanovništva.

U ovom poslu, Komitet eksperata predstavlja ne samo nadzorno tijelo, već i savjetodavno tijelo i prijatelja državama na zajedničkom zadatku promocije i zaštite regionalnih ili manjinskih jezika.

Reference

- Bugarski, R. (2024). Moj život sa Evropskom jezičkom poveljom. U M. Mandić (ur.), *Manjinski jezici u Vojvodini. Jezička obrazovna politika, ideologija i praksa* (str. 73–82). Novi Sad: Akademska knjiga.
- Charter. (2009). *European Charter for Regional or Minority Languages: Treaty ETS No. 148 and explanatory report*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Charter. (2021). *European Charter for Regional or Minority Languages: Collected texts* (2nd ed.). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Gruffydd Jones, E. G. (2019). *New technologies, new social media and the European Charter for Regional or Minority Languages* (Report for the Committee of Experts). Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Mandić, M. (ur.). (2024). *Manjinski jezici u Vojvodini. Jezička obrazovna politika, ideologija i praksa*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Popović, L. (2024). Lokalne povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima. U M. Mandić (ur.), *Manjinski jezici u Vojvodini. Jezička obrazovna politika, ideologija i praksa* (str. 83–120). Novi Sad: Akademska knjiga.